

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros
partitum**

Laymann, Paul

Moguntiae

Tractat. VI. De Iudiciis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40716

TRACTATUS VI.

De
Iudicijs.

Iudicium (dictum à Iuredicendo, quia in eo per sententiam cum autoritate profertur, quod iustum) diuiditur in Ecclesiasticum (est enim contentio si de causis Ecclesiasticis, putà de beneficijs, decimis, matrimonio, de personis Ecclesiasticis, quæ coram iudice Ecclesiastico solum conueniri possunt etiamsi actor sit laicus, quia actor forum Rei sequitur) & seculare (si contentio sit de re non Ecclesiastica sed seculari & inter laicos, vel saltem si Reus sit laicus.)

NB. In causis Ecclesiasticis laicus iudex esse non debet, quia laici spiritualia tractare non debent c. 2. de iudicijs.

Nec clericus actor coram seculari iudice in eodem iudicio reconueniri potest.

In causa Ecclesiastica laicum vnà cum clerico arbitrari constitui potest sed non iudex, quia arbitrari in re spirituali non est ita actus spiritualis sicut est iudicare: Laici tamen possunt esse consiliarij in causis Ecclesiasticis, quia non agunt authoritatiuè aut tantquam proprio iure.

Alia diuisio sumitur ex diuersitate formæ. Quod aliud iudicium est petitorium (in quo de rei proprietate alio iure agitur; aliud verò iudicium possessorium in quo de sola rei possessione agitur.

NB. Licet prius petitorio actum fuerit, non prohibet.

prohibetur auctori ante conclusionem causae, vel etiam post conclusionem, si iusta causa subsit alterum iudicium super possessorio inchoare, ostendendo per violentiam se à possessione eiectum.

Tertia diuisio sumitur ex diuersitate formae. Quod aliud iudicium est ordinarium & solemne, in quo iuris ordo ac forma obseruatur; videlicet ut Reo in ius citato libellus siue intentio Actoris in scripto edatur: Deinde litis contestatio fiat, iuramentum calumniae praestetur (si id petatur) postea probationes proferantur: denique sententia à iudice in scripto proferatur: qui ordo iudicij si non seruetur, eius acta irrita sunt. Aliud vero iudicium est extraordinarium seu summarium in quo simpliciter de plano sine solemni strepitu ac figura iudicij, sola facti veritate inspecta proceditur. In omni tamen iudicio Reus conuentus citari debet, data ei copia se defendendi, alioquin processus irritus est, excepto, si causa notoria sit, & clarum, nullam parti absentis defensionem competere posse. Quod si legitime citatus nec per se, nec per procuratorem compareat, cum comparere possit, contra eum rectè proceditur, vsque ad sententiam definitiuam.

Quarta diuisio sumitur ex diuersitate finis. Quod aliud est iudicium ciuile, in quo actor suum, vel alterius commodum priuatum prosequitur; siue causa ex contractu, siue ex delicto descendat: Aliud vero iudicium criminale, in quo agitur in causa criminis ad vindictam, seu pœnam publicam, siue pecuniaria applicanda fisco; aut publici officij priuatio. Pro cuius pleniore intellectu. NB. Quod crimina, quae à Magistratu puniri solent, alia contra publicam, tantum iustitiam sint, sine offensione particularis personae,

næ, uti sunt hæresis, simonia, blasphemia, ex quibus vna tantum actio, vel potius accusatio descendit, quæ fit ad publicam vindictam. Alia verò sunt crimina, quibus non tantum offenditur publica iustitia, sed etiam particularis persona, uti sunt homicidium, furtum, iniuria siue contumelia. Ex quibus duplex actio oritur, vna criminalis ad publicam vindictam, & altera civilis ad damnum resarciendum vel pœnam applicandam parti offensæ, V.C. contumelia.

Si vtraque actio civilis & criminalis ad pœnam seu vindictam tendit vna intentata altera tollitur, secus si ad diuersa tendant. V.C. vna criminalis ex causa furti, visillatæ ut tum vna per aliam non tollitur.

NB. Præter actionem criminalem & civilem est alia quasi mixta, & de vtraque particularis, ut cum agitur coram iudice Ecclesiastico ad separationem thori ad causam adulteriij.

C A P. II.

De Iudice.

Iudex (est persona publica ad id constituta ut secundum legis præscriptum, vel loci consuetudinem populo ius dicat) alius est ordinarius (qui tanquam ex officio vniuersitati causarum præest, siue ex proprio iure suo si supremus Iudex sit, siue ex Principis beneficio si subordinatus; alius est delegatus (cui ordinarius vices suas commendauit.

NB. Arbitrarius nemo constitui potest antè annum ætatis vigesimum neque Iudex antè eam ætatem delegari nisi à principe, vel si partes consentiant, ordinariè administrator Reip. debet attingisse annum vigesimum quintum.

In

- 2 In causis ciuilibus Iudex non procedit nisi postulat (quin & tunc operam dare debet, vt si fieri possit, partes ad concordiam reuocentur ; cum ad officium eius pertineat lites diminueret.) In criminalibus autem causis procedit vel ad instantiam accusatoris, vel ex officio per viam inquisitionis.
- 3 Triplex est inquisitio Iudicis : vna generalis (qua fit, vtum in communitate aliquis sit criminolus, quia nulla infamia praecedit.) Altera, cum generatim quaeritur de crimine, speciatim de persona. Vtrum V.C. Titius semel statuta: Cuiusmodi inquisitio fieri non debet ad puniendum, nisi infamia, vel iudicia criminis praecedant. Quia merito aliquis agere fert in vitam suam quasi malefactoris inquiri, dum famam integram seruet ; Porro cum quaeritur generatim de persona, speciatim vero de crimine, quod commissum esse constat. V.C. Quis huius homicidij auctor sit ? licet iudex de commisso crimine cuius notitiam acquisiuit generatim inquirere possit; interrogati tamen denunciare non debent reum occultum, cum iudex non habeat ius de illo inquirendi, nisi de eo infamia vel sufficientia iudicia praecedant. Tertia est inquisitio specialis in qua iam persona, quam crimen exprimitur V.C. Vtrum Titius homicidij author sit ; hinc inquisitionem infamia praecedere debet, Iudice prius informato de ea, & de iudicijs. Ratio: quia equitas postulat, vt in omni iudicio praeter Iudicem duae partes adsint; vna Rei, altera Actoris seu accusatoris. Neque idem potest esse iudex & accusator cum alioquin iudicia publica saepe praueverti possint, si ex notitia Iudicis priuata contra Reum procedere liceret iuxta Apostolorum acta, cap. 25.

Quamobrem

Quamobrem si iudex ad punienda crimina ex officio procedat, tunc accusatoris vicem supplere debet publica infamia, quæ & clamorosa populi infirmitas dicitur.

Sola fama non probat (orta ab iuribus improbis iuxta Caiet. *Infamia vocatur non frequens vox discolorum sed frequens vox talis, ut apud probos & prouidos viros reddatur persona de crimine rationabiliter suspecta.* Quia dictum vnius facile sequitur multitudo nimis credula & praua in malum; sed criminis iudicium iudicij præbet, ob quod vltiorem processum V.C. Rei citationem, custodiam instituere possit donec veritas cognoscatur.

NB. Iudices præsertim seculares sæpè procedunt contra criminofam nulla præcedente infamia, ex alijs indicijs criminis.

Indicia alia leuia sunt, quæ dubitationem mouent; alia grauia, quæ præsumptionem includunt (quæ duplex; iuris, quæ ex iuris autoritate prouenit; talis est V.C. si quis inter Christianos natus sit, quod probaptizato haberi debeat; alia hominis, quam vir prudens, puta Iudex ex apparentibus coniecturis tanquam signis veritatis concipit.) Alia iudicia sunt, quæ violentam præsumptionem, ac moralem certitudinem pariunt; quamuis in his, si de contraria veritate aperte constat, præsumptioni nullus locus esse potest, quia præsumptio cedit veritati.

Ex vna parte tantò maiora iudicia ad inquirendum de persona requiruntur, quantò ea dignior est, præsertim si Ecclesiastica dignitate fulgeat. Nam causa 2. quaest. 5. *Prælati quasi signum sunt ad sagittam positum quia non possunt omnibus placere; eum ex officio tueantur*

ARGUE-

arguere, frequenter odium multorum incurrunt, & in illis patiuntur. Maiora item indicia requiruntur, quo maius est crimen & maior hominis infamatio timenda, de eo inquiratur; unde magna prudentia opus iudici. Ex altera parte tanto leuiora indicia saepe ad inquirendum sufficiunt, quanto perniciosius est Reipub. crimen.

7 Iudex non potest absoluerè innocentem, quoad is secundum publicas probationes nocens appareat, neque potest Reum condemnare antequam per legitimas probationes conuictus, vel sponte in iudicio Confessus sit; quamuis iudex priuata notitia sciat nocentem esse. Nam iure gentium iudicandi potestas tali conditione Magistratibus collata est, ut ea non nisi secundum publicas allegationes utantur, ne alioquin prætextu priuatæ notitiæ publica iudicia ab improbis peruertantur.

8 Excipe tamen in causis notorijs & indubijs non semper requiri iuris processum, V. C. quoad furem & latronem in flagranti crimine deprehensum.

In causis ciuilibus, ac in notis criminalibus semper Iudex sententiam ferre debet secundum publicas allegationes, cum eas falsitatis arguere non possit, quia Reipubl. plurimum interest, ut quoad bonum subditorum iudicia secundum publicas allegationes terminentur. At verò in criminalibus quibus pæna mortis vel membrorum mutilatio imponenda est, Iudex non potest secundum priuatas allegationes hominem condemnare, quem priuata notitia scit innocentem esse; ratio. Nam hominem in noxium occidere & in trinscè malum est, unde id iure gentium non conceditur, etiam nec carnifer potest occidere. Reum, quem scit priuatum esse innoc.

innocentem : reus tamen non potest resistere ob scandalum.

Sententia iuste lata ordinariè non retractatur propter instrumenta postea reperta; secus si inimice lata fuit contra leges. Dixi ordinariè : Nam si causa publica sit. V. G. ad fiscum spectans propter noua instrumenta reperta; Item si causa ad Minorem vel Ecclesiam spectet.

Si Iudex dolo vel magna imperitia sententiam iniuste tulit, litem suam facere censetur & de damno tenetur, & amissa dignitate, efficitur infamis : Et habet hoc etiam locum in arbitris, quia arbitria ad formam iudiciorum redacta sunt : Item in imperito Tabellione male conscientiae instrumenta, quia imperitia culpa imputatur. reg. 174. ff.

NB. Si Iudex ex fragilitate per errorem male iudicauit, cum formaliter non laesit partes, ad nihil tenetur, nisi quod si sine magno incommodo suo fieri potest, suadere debeat parti damnatum iniustum materialiter illatum, ne causae reuisionem postulet.

Nemo in causa propria iudex esse potest, quia iudex debet esse medius ac veluti diremptor inter partes contendentes. Excepto nisi sit Princeps summus comparatione subditorum suorum, qui nisi aliud constitutionibus regni receptum sit cum consiliarijs suis agnoscere ac definire litem potest, idque propter plenitudinem potestatis, & quod nihil nisi iustum in primatibus praesumitur.

Excipe secundo nisi iudex ratione publici officij calumniatus & iniuriatus fuit : Tertio Prælati potest

T t

potest

potest esse iudex in causa Ecclesiastica: Quod quod
iudex à parte requisitus. Si dubitetur an iudicandi
potestatem habeat, id ipsum ante omnia decernere
possit. Nam *pratoris est astimare an sua sit iurisdi-*
ctio.

- 12 Otto dubio, num causa ad hoc forum pertinet,
id potest iudex agnoscere & potest causæ principalis
processum adori nam alioquin V.C. Episcopus iudi-
fiens sibi non foret ad gubernandam diocesi in
orta controuersia circa fundamentum suæ iurisdi-
ctionis, illam dirimere non posset.

NB. Si iudex à parte contendente tanquam iudi-
spectus recusetur iustitiæ huius recusationis cognos-
cere non potest, sed causa super sedenda erit. Nam
exceptio suspensionis (nisi nota iudice friuola sit) sicut la-
dicem in habilem reddit, quominus cognoscere
possit super principali ita & multò magis super inci-
dente; cum per talem exceptionem ad indignatio-
nem prouocetur.

NB. Illud nemo in propria causa iudex esse debet, in-
tellegitur ne directè id fiat in propriam utilitatem
sententiam ferendo.

C A P. III.

De Actore & Accusatore.

- 1 **Q**uia in ciuilibus actor, in criminalibus accusator
dici solet, Quod ad Actorem attinet; cum
iudex officium suum ei non imperiatur nisi implo-
ratus; ideo si Actor aduersarium ad certum tempus
citari faciens, plerum tempore constituto non com-
pareat, instare potest Reus præsens, ut iudex causam
cognitâ illum ad expensas condemnet, quas Reus et-
tatu

factis in comparando facere debuit. Et videtur id etiam locum habere in Accusatore, quin & in Reo si peremptoriè citatus contumaciter non appareat, quod ad expensas Actori condemnari debeat. Neque ad alteram citationem devenire oportet, nisi contumax sufficienter careat in iudicio sibi. Denique si Reus ad trinam & peremptoriam citationem nec per se, nec per procuratorem compareat, nulla legitima causa impeditus per iudicem missio fieri potest in bona eius, alioquin excommunicatio inferri. Sin vero Actor contumaciter non compareat Reo præsente testas recipi, & ad definitivam sententiam procedi posse, etiam lite nondum contestata. Nam actoris contumacia in tolerabilior est, quam Rei.

Citatio Rei, per quam Reo præsenti copia datur se defendendi, est necessarium fundamentum omnis Iudicij, nisi notorium sit Reo nullam defensionem competere posse, tunc enim statim ad condemnatoriam sententiam procedendum.

NB. Libellus Actoris syllogismum Iuridicum continere debet Reo per iudicem offerendus, cuius syllogismi propositio sit principium iuris; assumptio verò facti speciem; conclusio petitionem contineat. V. C. Emptor rei obligatus est ad soluendum precium, tradita ipsi merce: Titius à me equum, quem eidem tradidi. Ergo peto, ut Titius mihi precium equi soluat. In quo Actor probare debet assumptum; quia affirmanti incumbit probatio; sin vero Reus contra Actorem excipiat tunc onus probandi in Reum rejicitur. Quia, sicut Actor intentionem suam, ita Reus exceptionem probare debet.

Litis contestatio (quæ fit per petitionem Acto-
ris

ris, in iudicio & Accusatori responsionem amodo
 configendi, unde apparet, idcirco appellari
 litis concertationem, quod Actorius sibi effere-
 stetur. Aduersarius autem contrarium esse ardeat,
 in extraordinario iudicio autem litis concerta-
 tio non requiritur) est fundamentum iudicij ordi-
 narij.

NB. Ex schedula libello infamationis publico
 aut priuato loco affixa iudici non est procedendum,
 nisi crimen sit perniciosum in futurum aut si publico
 infamia criminis antecessit.

- 4 Accusatori onus probandi incumbit non denun-
 ciatori: Alioquin pœna talionis scilicet tali, qui-
 lem alteri per calumniam inferre tenderat, plecten-
 dus, hodie tamen sola pœna arbitraria est in
 vsu.
- 5 Inter denunciationem charitatiuam & iudicia-
 lem hoc discrimen est, quod finis charitatiuæ de-
 nunciationis sit emendatio fratris; sed finis iudi-
 cialis denunciationis est vt satis fiat communitati la-
 sœ: Et in denunciatione charitatiua non debet in-
 scribere nomen suum, sed in iudiciali debet, &
 postea vocatus coram Iudice comparere, ad pu-
 blicam testimonij depositionem Reique conuictio-
 nem.
- 6 De crimine pernicioso si alia ratione impediti
 non potest accusare vel denunciare, & quisque obli-
 gatus est. De crimine autem non pernicioso in futu-
 rum, nemo accusare tenetur.
- 7 Iudex ad se delatam accusationem ordinariam
 admittere cogitur, quia ad Iudicis officium pertinet,
 vt iustitiam administret et partibus postulantibus seu
 proprijs seu publici boni causa: Excipe: Nisi bonum
 publi-

publicum postulet, ut à iudiciario processu & condemnatione absteatur, puta quia Reus Reipubl. valde utilis est, vel si ex accusatione, aut condemnatione grauis tumultus populi timeatur.

C A P. IV.

De Probationibus.

Post litis contestationem & iuramentum Calumniae, si id exactum fuerit, ad probationes devenitur, quæ in causa civili variæ sunt, videlicet per Testes, per Instrumenta aut libros antiquos, per famam, indicia.

Instrumentorum duplex genus est: Publicum (à 2 Notario confectum item protocollum Notarij, si non agatur de rebus magni momenti, & libri censuales) aliud instrumentum priuatum, quod à priuato nulla publica autoritate confectum est, cuius ea conditio est, ut si sola sit, ac Testium subscriptione non munita contra auctorem suum probet, æquum tamen est, ut rationibus mercatorum saltem in minoribus debitis fides habenda sit: Quia alioquin officium ipsis à publico Magistratu creditum, tacito mandato, ut eo dicam rationum conficiant, eis damnosum foret.

Duo testes ad plenam probationem ordinariè requiruntur & sufficiunt, iuxta Christi Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Ratio: quia plerumque periculum subest, ne vnus homo peruer- ti possit, sed non tam facile duo peruertuntur, saltem ut per omnia conformiter loquantur: Dan. 3.

NB. Laicorum testimonium contra Clericum in

T t 3 crimi-

criminalibus plerunque non admittitur, ut sufficit ad probationem plenam. Quia laici solent esse infelices clericis: Præterque si crimen exceptum sit.

4 Testes debent esse omni exceptione maiores, multi enim iure repelluntur. Primo, Inimicus in criminibus exceptis repellitur, dummodo inimicitia grauis sit secundum iudicis arbitrium. Secundo repelluntur consanguinei eius vel affines, pro quo testimonium est dandum: Tertio domestici eius V.C. vxor, filij, famuli: Tamen in subsidium, si alij testes haberi non possunt, admittuntur. V.C. in adultério. Quarto repelluntur infames infamia iuris & facti: si aliter veritas cognosci non possit, vel quia crimen suapte naturæ occultum sed nullam si demerent sine tormentis. In causa tamen ciuili non ardua infamia facili laborans admittitur. Quinto persona vilis & inops si de ea suspicio sit, quod corrumpi poterit, secus si honesta & bonæ famæ. Sexto, Paganus, Iudæus, Apostata. Septimo socij criminis, nisi in criminibus exceptis. Octauo, Mulier in causa criminali. Nono minor XX, annis repellitur à testimonio in criminalibus, in ciuilibus autem admittitur, si puber sit, etiam in crimine excepto. Decimo, In causa propria nemo admittitur testis. Prælati tamen & Clerici possunt esse testes in Ecclesia sua, quia non censentur mentiri proprio commodo.

NB. Interdum testes minus idonei in causis ciuilibus possunt admitti, si Reus non excipiat contra illos.

5 Testes in iudicio debent esse iurati & de eodem facto singulari contestari, alioquin ijs non creditur in præiudicium alterius.

6, In quibusdam casibus non iudicialibus, nec aliter

præiudicantibus sufficit testimonium vnus. V. C.
An infans baptizatus sit; Ecclesia consecrata.

Vnus testis omni exceptione maior, ordinariè in 7
iudiciali foro efficit probationem semiplenam, quæ
tamen etiam in criminalibus sufficit ad torturam;
Testis autem minus idoneus in criminibus exceptis
non facit semiplenam probationem, sed solum iudi-
cium, quod iunctum cum alijs indicijs sufficere pos-
sit ad torturam.

Testis à competente iudice interrogatus legiti- 8
mè, veritatem fateri obligatus est; Nam iusto Supe-
rioris præcepto parendum est. Quod si testis mali-
tiosè veritatem celare nititur, etiam potest inter-
dum torqueri, quod si per errorem aut obliuionem
falsum testimonium tulit, debet reuocare.

(Vbi tamen casus sunt, in quibus aliquis interro- 9
gatus de crimine testificari non tenetur: Primò si
no sit confessio Sacramentali. Secundò si cri-
men planè occultum, & nulla indicia adsint, nisi sit
perniciosum. Terpiò si quis sub sigillo secreti acce-
pit, ut consilium adhiberet, misero delinquenti, pu-
ta medicus, obstetrix, aduocatus, vir doctus,
nisi præcessit criminis infamia & iudex sciens secre-
tum commissum esse medico &c. tunc veritas ape-
rienda est, quia pactio priuata secreti seruandi, quam
vis iuramento firmata sit; non potest iure magi-
stratus præiudicare, si scilicet crimen sit perniciosum
Reipubl. & merè præteritum; Alioquin non. Quar-
to, si quis notitiam delicti per iniuriam acceperit
V. C. literas aperiendo, vel hominem per vim cogendo
ad reuelandum; tunc ne iudici quidem interro-
ganti procedere iustè potest. Cû nõ minus ex delicto

Tt 4 qui-

quam ex voluntario pacto obligatio iustitiae contrahatur ad damnum alicui datum non extendendum, sed potius quatenus fieri potest refarciendo. Quinto si scias factum Titij de quo interrogatus, à peccato & pœna alienum esse. Sexto si ex testificatione tui vel tuis notabile damnum imperdeat, nisi in crimine pernicioso.

- 10° Parentes contra liberos, & liberi contra parentes in testimonium non vocantur exceptis criminibus atrocibus, veneficij, hæresis, nec frater contra fratrem.

Denique personæ exemptæ aut privilegiatæ non coguntur esse testes V.C. Clerici coram iudice seculari, volentes tamen admittuntur. In defectu tamen aliorum debent, sed coram Ecclesiastico iudice, vel eò consentiente coram seculari.

C A P. V.

De Reo.

- 1° **R**eus alius est civilis debiti, & alius Reus criminis, vel saltem, ut talis in iudicium vocatur.
- 2° Reus à competente Iudice legitime interrogatus in iudicio veritatem edicere tenetur, ratio: Quia iusti superioris præcepto obligat, & alioquin prorsus iudicia eluderentur cum magno Reipublicæ detrimento quandoquidem Reus criminibus condemnari non potest, nisi vel crimen confessus sit, vel de eo apertissimis documentis convictus sit.

NB. Probabilis est sententia: Reum non esse obligatum confiteri crimen quod morti dignum est, si intelligat, illud plene probari non posse ideo

ideoque nisi ipsemet se prodat, liberandum fore. Ratio: Quia leges & præcepta humana ordinariè nõ obligant cum discrimine mortis ob naturalem propensionem seruandæ propriæ vitæ. Deinde si nemo cogendus est sibi sanguine iunctum prodere cur ad se ipsum prodendum aliquis cogi possit; ita vt sibi ipsi mortis causa existat.

Cófessarius ex hac sententia Reum, qui conuinci non potest, non nimis vrgere debet ad confitendum crimen morte dignum. 3

Reus post laram à iudice sententiam non fateri tenetur crimen, qui ante falsò negarat, quia finito iudicio, finitur etiam obligatio Rei.

Reus contra iuris ordinem à iudice examinatus non tenetur crimen fateri, vnde tenetur Iudex Reo aperire statum causæ, testes, indicia vt illi appareat, numius habeat illum examinandi, & an iuridicè procedat. Neque obstat etsi Reus dissimulans veritatē, quia non legitimè examinatur, intelligat inde Iudici, Accusatori, Notam calumniæ aspersum iri. Nam *nulus videtur dolum facere, qui iure suo vtitur.* Reg. 55. ff. Nam hoc est per accidens: Est tamen opus virtutis, vt Reus vltro crimen suum prodat ad sustinendam iustam criminis vndictam. 4

Iudex Reum infamatum vel conuictum de vno crimine, non debet examine de alterius criminibus, quæ neque suapte natura neque indiciiis connexa sunt. v. c. Deprehensus in furto non debet examinari de homicidio: Ratio; quia Iudex non potest inquirere de crimine, nisi sit ei aliquomodo tanquam publicæ personæ cognitum. Quod Iudices seculares contrarium faciant, id non est secundum iura, excepto si quis sit famosus fur, aut famosus latro. 5

Tr 5 Si in-

6 Si indicia ad capturam Rei sufficientia non sunt, totus etiam reliquus iuris processus corrumpitur. Unde confessio extorta sine sufficientibus signis est nulla, etiamsi millies fuerit ratificata.

7 Si Reus crimen ultro confiteatur, eius indicia det, de eo sine aliis testimoniis puniri potest, cum per talem confessionem crimen publicum fiat, indagare tamen oportet, Iudicem indicia criminis: Nam ut Mynsing. ait: Spontanea delicti confessio non sufficit ad condemnandum aliquem poena capitali, nisi aliunde etiam constet delictum commissum esse v. c. si quis dicat, se esse magum, & nulla sunt indicia.

8 Iudex Reum de crimine confessum non potest interrogare de sociis, nulla indiciorum suspitione aut infamia laborantibus iuxta illud: *Nemo super proprio crimine confitentem de conscientia scrutetur aliena*, nisi crimen sit exceptum, vel perniciosum, ut haeresis, veneficium, furta etiam per consuetudinem.

NB In crimine veneficii foeminae ob sexus fragilitatem non aequè ac masculis credatur. Unde iudex non tantum attendere debet ad denunciationem sed ad qualitates personarum. Si enim duae veneficae de se ipsis crimen confessae aliam personam denunciant consentiendo circa idem factum particulare, & constanter adhibitis tormentis perseverent Iudex procedere poterit ad capturam personae denunciatae nisi ea bonae famae sit, ne veluti elidantur indicia: si autem denunciations veneficarum singulares sint, seu non contestantes de eodem facto particulari neque aliter adminiculatae, etiam sex, octo, decem sint de eadem persona bonae famae, non efficiunt sufficiens indicium ad capturam, sed tantum ad in-

ad informationem alteriorem accipiendam, & interdum hominem attestandum ne fugiat. Secus est si persona sit infamata de aliis vitiis disponentibus ad veneficium v.c. de Sodomia, incestu, & frequentibus blasphemis.

Tortura non adhibetur nisi in criminibus graui- 9
bus & per duos testes probatis, si adsint indicia gra-
uia, sed non sufficientia ad probationem plenam:
Ratio; Quia alioquin passim scelera grauissima ma-
ximo Reipubl. damno impunè patrari possent ab
hominibus callidis, modò operam darent vt testes
idonei aliaque criminis sufficientia documenta re-
mouerentur.

Quod si quis torqueatur in iis, quæ pœnam
pecuniariam aut exilii merentur potest appellari à
tortura inique sibi data: Nam tortura ad elici-
endam criminis confessionem instituta non de-
bet esse tanta vel maior pœna, quam illa
sit, quæ in eiusdem criminis condemnationem
inferretur.

Reus semel tortus iterum torquendus non est, 10
nisi nouum indicium accedat: Ratio; Quia per
torturam toleratam infirmata censentur prius ha-
bita indicia. Quod si vero Reus crimen, quod
in tortura confessus erat, postridie retractet, i-
terum torquendus est, quia retractatio factæ con-
fessionis in tortura infirmat torturam, vt perin-
de sit ac si nulla præcesserit; interim iudiciis in
suo vigore permanentibus. Cæterum si tertio ita
tortus & confessus tertio retractet, dimittendus,
si tamen grauissima indicia adsint, vt vehementem
præsumptionem pariant, crimen à Reo malitiosè
negari sepius potest torqueri.

Iudex

11 Iudex non debet ita torquere Reum, vt moraliter ei impossibile sit crimen non fateri, cum enim talis confessio quodammodo inuoluntaria sit, non potest in iudice estimari, cui etiam ratificatio non omnino libera, & sequetur condemnatio non propter confessionem sed propter indicia, quæ vt puniuntur sufficientia non sunt ad condemnationem.

12 Certæ personæ sunt, quas torqueri nolimus nempe impuberes, senes, prægnantes, vir nobilis, Doctor, Consiliarius & filii eorum, excipe crimina excepta.

NB. Rata esse debet confessio extorta per fictam promissionem si non Reus retractet.

13 Si Reus confessionem per mendacium, simulationem, dolumue Iudicis extortam postea retractet, non potest ex illa condemnari, si enim examinatio Iudicis iusta & legitima non est, neq; confessio rata & iuridica censi debet.

14 Saluus conductus duobus modis dari potest; primo: in forma iuris communis, vt Reus contra omnem violentiam seu vim iniustam defendatur salua tamè iustitia seu iuris executione, quæ non obstante saluo illo confiteri possit, exemplum habes in Hieronymo Pragensi. Secundo in forma specialis iuris, vt cum promittitur securitas contra omnem vim etiam aliquam iniustam, saltem in illa causa de qua agitur præstandum, exemplum habes in Concil. Trident. saluum tale conductum dante Hæreticis Germanis.

15 Si Reus ordinariè puniri debet in loco, vbi deliquit, verum secundum Germaniæ consuetudinem necessario mittendus non est ad locum delicti. Quibusdam regionibus in praxi obseruatur, vt si fur cū rebus subtractis & alio delati apprehendatur inibi capi

capi & puniti possit sicut Iudæos ante decem annos Francofurti, quia rem furtivam detinens continuo delinquere censetur.

Iudex domicilii potentior esse solet quam iudex 16 originis: Nam Iudex domicilii etiam in absentes ciues iurisdictionem obtinet, eosque citare potest: at Iudex originis iurisdictionem non habet in originarios, qui alibi domicilium obtinent, nisi dum in loco suæ originis commorantur.

Vnicus de Sagis.

Plures fœminæ, quàm viri veneficii obstricti 17 sunt, Ratio: eo quod mulieres ob defectum iudicii & experientiæ citius credunt, & facilius decipiuntur, sunt magis curiosæ, ad libidinē proniores, item pusillanimes facilius dæmonis solatia admittunt.

Sagis ad veram pœnitentiam convertere diffici- 18 le, sed non impossibile est; si tamen ultro saga confiteatur, proposito ipsi periculo animæ in quo versatur, ut sigillo sacræ arcetissimo indaget tempus & occasionem criminis, postea examinet de modo & qualitate superstitionis vtrum ex animo fidem abnegarit, diabolum adorarit, falsa de Deo tulerit, an rebus sacris abusus, hominibus damnum intulerit nã læserit personas valde coniunctas, vt parentes, liberos & an Clericos idque propter excommunicationem, vtrum alios seduxerit & an si in crimine persistant, quia tenetur illos convertere, aut si noluit magistratui deferre, non tamen obligatur, si ei imminet periculum caputæ.

NB. Confessarius præterea debeat laborare vt saga agnoscant mendacia diaboli, vt abiurato diabolo

bolo

bolospem in Deum concipiant, preces frequenter ad Deum fundant, ad diabolum repellendum, & signum reliquias Sanctorum, agnos Dei usurpent, frequenter confiteantur saepius fidei professionem repetant.

- 19 Confessarius agendo cum sagis à Iudice captis aut condemnatis magna prudentiâ uti debet; nam consultum non est, ut sagæ ante iudiciale examen ad confessionem sacram admittantur, quia vix adigantur ad confessionem criminis, si tamen consuetudo sit, nihil obstat, quominus confessarius ante iudiciale examen sagas accedat, ad contritionem, patientiam & obedientiam Magistratui debitam scribè cohortetur: Porro cauere debet, ne coram sagis modum procedendi Magistratus reprehendat, item expedit, ut habeat Confessarius confessiones quas fecerant coram iudice, ut si postea coram confessario negent, refelli possint, addita exhortatione, ut *in* vitæ termino suo sincerè agant coram Deo eiusque ministro sacerdote, neque sinant se à dæmone decipi & ad æternas pœnas deduci, proposita ipsis magna Dei misericordia, per quam conferuntur, ut subito ex dæmonis faucibus eripi possint, alioquin æternum arsuræ: Animentur ad fortiter subeunda supplicia momentanea, quibus satisfacere poterint pro peccatis atque æternas pœnas redimere; Si autem & saga constanter dicat, se innocentem esse, & metu tormentorum falsam, consoletur dicens illi, etiam Martyres passos fuisse immeritos; pœnam, hanc fore ei ad meritum, interim verò sciat, Deum non decipi ideoque caueat, ne innocentem se faciat contra scientiam Dei, cum diabolo perpetuum iuat.

Sagæ tenentur eiusdem criminis reos iudici pro-
dere, vt pernicioſa flagitia à Magiſtratu extirpari poſ-
ſint, quod ſi innocentes denunciarent, ſerò etiam, ſi
nouiffima tormenta ipsis ſint perferenda, retractare
mandet.

Si teſtis aut denunciator teſtimonium ſuum re-
uocet probabilem erroris ſui rationem afferens au-
diri debet.

Iudex plerunque æſtimare non debet reuocatio-
nem denunciationis poſt latam ſententiam conde-
mnatoriam denunciantis, etſi is morti proximus re-
uocet: Ratio: quia enunciatio in tormentis facta
ac poſtea coram Notario & teſtibus ratificata præ-
ſumptionem veritatis indicat. Ergo non eliditur
per ſubſequentem reuocationem extra iudicalem
& non ſolemneſ. Et reuocatio hominis mori tu-
ri vt pote animo perturbato, non efficit præſumpti-
onem certam ſicut vulnerato non creditur ſi mox
deceſſurus dicat, ſe à Titio percuſſum fuiſſe, niſi id a-
liter probari poſſet.

Confefſarius fruſtra laborat ſi poſt ſagæ ſuppli-
cium Iudici ſignificet, eam reuocariſſe denunciatio-
nes cum iudices non acceptent; adde, quod confeſ-
ſarius frangeret ſigillum, ſi ſine licentia aperiret in-
iuriam denunciantis; Quare ſi mulier conſtanter re-
tractet innocentis denunciations, roget mulierem
vt extra confeſſionem ſibi dicat, vt hoc ipſum iudici
deinde ſignificare poſſit.

Poteſt tamen confeſſarius mulieri perſuadere, vt
coram populo retractet denunciations innocentis,
quia ſaltem aliquatenus talis reuocatio coram
Deo teſte facta debilitat priorem denuncia-
tionem.

Quod

24 Quod si fœmina coram Confessario constanter neget, se esse sagam, & de reliquo sincerè confiteatur, dicat que se metu tormentorum fallam, absolui debet, tamen seriò monenda, vt ad tollendum de deo, quod sibi ac familiæ inferet, constanter retractet, modo spes sit, Iudicem eam audituram, solent enim Iudices stare confessione semel ratificata, nisi probabilissima argumenta commissæ fallitatis appareant. Quod si mulier malit mori, quam retractare, potest se confirmare probabili sententiæ Doctorum, asserentium, neminem tenere cum tantis tormentis vitam seruare, etsi cõtraria sententia speculatiuè vera sit: Qui enim causam suæ mortis posuit, tenetur eam tollere, sed Reus. Ergo.

25 Etsi confessarius ex sacramentali confessione allegat, mulierem re ipsa innocentem esse, tamen iudicem de ea re monere non expedit: primò, quia Iudex non credit, secundò quia si sciatur confessarium intercedere pro reis, quos ipse innocentes esse ex sacramentali confessione suspicatur, alii verè nocentes ex inde occasionem accipient, facinora sua callide confessario celandi, non sine graui sacrilegio animarum suarum pernicie.

26 Iudex mulieres de maleficio suspectas capere & torquere debet, secundum indicium grauitatem, nam sola infamia ab hominibus improbis orta sine probabili causa & coniectura non sufficit ad capturam & torturam.

NB. Grauia indicia requiruntur ad capturam & torturam, grauiora ad capiendam personam in dignitate & statu Clericali constitutam. Ad torturam inferendam suspecto generalis regula est ex l. i. ff. de quaest. Quod talia indicia opus sint, quibus animus iudicis

judicis planè inclinetur ad existimandum hominem
noxium esse, vt iam nihil aliud de esse videatur, quam
ipsius rei confessio.

In criminibus exceptis etsi Reus confessus nō sit, 27
damnari potest, propter multiplicatas denunciatio-
nes personarum infamium, modò sint contextus e-
iusdem criminis particularis, quia siue vt personæ sa-
gæ constanter de proprio crimine confessæ denun-
ciant sociam exinde oritur indicium moraliter certū
quod plenæ probationes in criminibus exceptis &
suaapte natura occultis æquiparantur.

NB. Denunciations sagarum vt pote persona-
rum infamium, quantumuis multiplicatæ, si solæ
sint, & non aliis testimoniis aut grauioribus indiciis
confirmate, non sufficiunt ad condemnatoriam sen-
tentiam.

Consuetudo apud Christianos obtinet, vt Rei ad 28
ignem damnati non tanta morte crucientur nisi im-
penitentes decedant.

Crimina morte extinguuntur, nisi excepta sint, vt 29
hæresis, veneficium. Hinc secundum consuetudi-
nem sagæ confessæ morientes in carcere combu-
runtur.

Saga in carcere prius mortua, quam crimen con- 30
fessæ, vel de eo conuicta sit, si nihil aliud obstat in lo-
co facto sepeliri debet, sed si sibi ipsi necem inferat,
cremari potest, etiamsi ante discessum pœniteat &
communicet; quia sacramentalis pœnitentia foro ex-
terno nihil præiudicii adferre solet.

Quæ de crimine conuictæ non fuerunt, nec con- 31
fessæ non debent post mortem publicâ sententia in-
famari.

Sacra Eucharistia & sacra sepultura sagis negari 32
non

Vu / non

nō potest, etiam iudicio adhuc pendente si in carcere decedant: Ratio: Cui sacramentum poenitentiae datur, neque viaticum negandum est, id etiam locum habet in muliere confessa in tortura, sed retractante quia non constat illā esse in mortali, sacramenta autem negari non possunt vlli nisi constet illum esse in statu peccati mortalis.

NB. Si saga post confessionem sacramentalem palam dixit, se innocentem esse, communicatio illi neganda est propter scandalum quia publicè praesumitur mendax, pertinax, secus si in secreto coram confessario, tunc enim, vt supra dixi, communicari poterit.

Quoad sepulturam negari illa illis non potest, qui iudicio adhuc pendente moriuntur, ratio; quia consuetudo illa denegandi sepulturam maleficis, licet ante mortem sacramento muniti sint, locum tantum habet in damnatis, vel quorum memoria etiam potest morte damnari; horum autem, qui crimen necdum confessi memoria damnari non potest. Ergo. Cæterum si contra mulierem crimen magiae per se ueranter negantem indubitata indicia adsint, improbari non potest praxis, vt ipsi mortui propter violētā praesumptionem criminis sacra sepultura negetur, sacramentum Eucharistiae illi tamē negari non potest, quia iudicia fori externi non debent transferri ad internum.

- 33 Sacra Eucharistia ad sagas & alias eiusmodi personas cum minori solemnitate est deferenda, tamen non omnino clam, exequias etiam & sacrificia celebrare licet pro condemnatis.

os (?) os

CAP. VI.

De Appellatione.

Appellatio est prouocatio à sententia vel alio superioris grauamine ad alium maiorem iudicē, tanquam remedium innocentiae non ad defensionē iniquitatis institutum, quare si causa appellentis notoria appellationi deferenda non est: Item si contra absentem ob veram contumaciam sententia lata sit appellans ab ea non auditur.

Ab arbitris appellari non potest, si partium consensu electi fuerunt neq; à summo Principe. Deniq; in eadem causa non magis bis appellare concessum est, tertio autem appellans non auditur.

Duplex est appellatio, primo Iudicialis (instituitur de his, quae circa iudicium accidunt, quamuis civilis iure non nisi à sententia definitiua appellari possit, non item ab interlocutoria praeterquam si eius grauamen per appellationem à definitiua reparari non possit.) Secundo Extraiudicialis appellatio est, quae extra iudicium interponitur ob aliud quodcumque grauamen illatum vel inferendum, vt si alteri beneficium collatum sit in meum prauiudicium.

Appellatio intra decem dies à lata sententia vel alio grauamine fieri debet, quamuis à grauamine extraiudiciali cum id in rem iudicatam non transeat grauatus etiam post decennium audiat si per modum querelae (tanquam remediū iuris communis & ordinati) superiore a deat, officium eius implorādo, sed sententia in iudicio lata si intra decem dies per appellationem suspensa non fuit, transit in rem iudicatam siquidem facit authoritatem rei iudicatae & tribuit ius plenum parti litigantis

ganti: nisi de iniquitate sententia certo constat iuxta
reg 207. ff. *Res iudicata pro veritate accipitur.*

NB. Sententia in causa matrimoniali etiam post
decennium non transit in rem iudicatam, quia in his
agitur de vitando peccato unde conuix si assentiat
pro valore multitudinis lata velit appellare, semper
audiri debet, vel si appellet à sententia lata diuortii
ostendendo nullum subesse impedimentum,

- 5 Appellatio si rationabili causa nititur producit
effectum suspensiuum & deuolutiuum; Effectus sus-
pensiuius præcipuè locum habet in appellatione iu-
diciali, præsertim quæ est à sententia definitiua; illa
enim omninò suspendit iurisdictionem in iudicis quo-
ad illam causam. Deuolutiuus autem effectus in eo
consistit, quod Iudex, ad quem appellatur, priorem
iudicem adhibere & ad se deuolutam causam ipse
definire ac cognoscere possit.

NB. Declaratoria sententia per quam iudex ali-
quem pronunciat in excommunicationem incidisse
se per appellationem suspendi solet.

- 6 Literæ appellationis quæ vulgo Apostoli dicuntur
intra decem dies à die latæ sententiæ instantè
petendæ sunt à Iudice, à quo appellatur ad eum, qui
de appellatione cogniturus est, alioquin, qui appel-
lauit censetur appellationi renunciaisse, & harum tres
sunt species. Dimissoriæ (quibus iudex appellationi
desert & causam ad superiorem ablegat.) Refutati-
uæ (quibus appellationi non desert, sed iniquam as-
ferit.) Reuerentiales: (quibus desert quidem, sed non
tam ob meritum causæ, quam ob reuerentiam su-
perioris ad quem appellatur.

NB. In appellatione extra iudiciali instituta ob
grauamen illatum vel inferendum etiam Apostoli
peti so-

peti solent, si sint, qui eos dari possit; aliàs non : Si quis in presentia iudicis appellare non possit concessum est, appellare coram Notario & viris honestis.

Tempus totum exercendæ & finiendæ appellationis annus est : sin impedimentum incidet biennium, inter quod tempus appellans curare debet, vt causa apud iudicem appellationis terminetur; alioquin sententia prioris Iudicis transibit in rem iudicatam si appellatio fuit iudicialis.

Iniuste appellans ad expensas litis & alia damna aduersario illata obligatur resarcienda.

Iudex suspectus canonico iure recusari potest ac peti, vt arbitri partium consensu statuatur.

NB. Appellationis similis est querela simplex, quæ ad superiorem defertur ob denegatam instantiam modo causa cœpta non sit, si cœpta locus erit appellationi.

NB. Regularibus denegatur appellatio (nisi manifestum sit eos à Prælatiis grauari) ne eius prætextu à Prælatorum suorum obedientia subducantur.

TITVLVS QVARTVS.

De Virtute & statu Religionis.

NB. Religio sic dicta est, quia nos Deo vinculo pietatis adstringit ac religat de eo, vt supremo omnium Domino cultum & obsequia nostra deferamus.

NB. Religio non est virtus theologica, quia ille directe versantur circa Deum, vt obiectum, quid in credendo, sperando, amando; sed religio versatur circa exhibitionem cultus diuini adeoque hominis

Vu 3 actionem,